

Rasa, rasismus a antropologie

Rasa, rasismus a antropologie

1. Pojem rasa a rasismus
2. Eugenika
3. Německá antropologie ve 20. a 40. letech 20. století
4. Nacistická antropologie

Rasa a rasismus

- snaha klasifikovat lidský rod na rasy na základě geografického rozšíření a fenotypových znaků (barva pleti, struktura vlasů, tvar lebky, proporce těla)
- snaha vědců diferencovat lidstvo na rasy (plemena) vedla k budování rasové ideologie

Samuel George Morton (1799-1851)

- aplikace rasových rozdílů při výzkumu populací
- sbíral a měřil lebky z celého světa – testování hypotézy hierarchie ras na objektivním základě
- velikost mozkovny souvisí s inteligencí
- polygenismus
- nejdokonalejší rasou je bílá (kavkazská), nejnižší je černá rasa
- *Crania Americana* (1839)

Rasa a rasismus

Franz Boas (1858-1942)

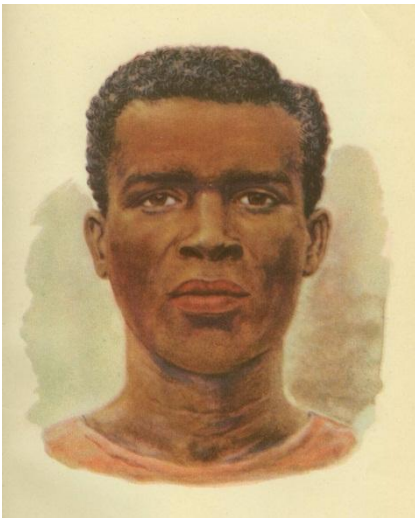
- kritika rasové klasifikace a boj proti rasismu
- snaha překonat deskriptivní charakter tradičních výzkumů morfologie, variability a funkcí lidského organismu a přejít od pouhého popisu etnik a ras k objasnění zákonitostí vzniku a modifikací fyzických typů pod vlivem měnícího se prostředí
- výzkum přistěhovalců do USA

Taxonomie lidských ras

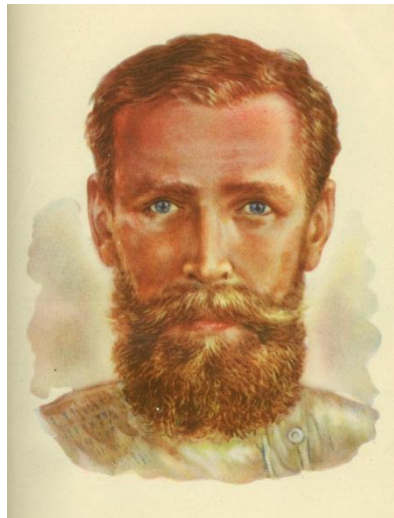
- „čistá rasa“ neexistuje, rasa je pouhou statistickou abstrakcí populací, ve které se určitý fyzický znak vyskytuje nejčastěji
- snaha tyto znaky klasifikovat
- J. Deniker – 29 lidských ras podle struktury vlasů; B. Dixon – indexy tělesných proporcí, E. A. Hooton (1887-1954) – smíšené rasy odvozené z hlavních, stanovení relevantních kritérií pro třídění lidských ras
- selektivní tlaky ovlivňující genovou výbavu – Carlton S. Coon

Rasa a rasismus

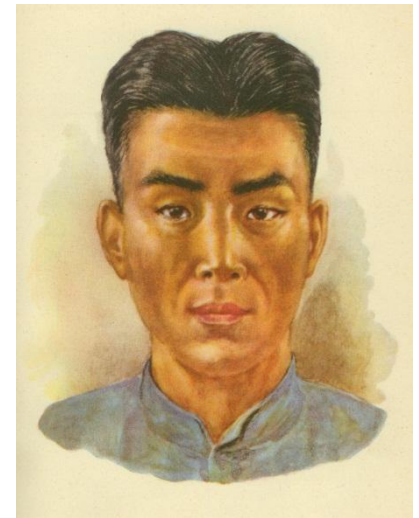
- rasa jako přísně biologický pojem
- taxonomická jednotka sloužící k označení vnitrodruhové populace, která se od ostatních populací téhož druhu liší svým geografickým rozšířením a sdílenými biologickými znaky zděděnými po společných předcích
- klasické rozdělení lidské populace:

Černé (negroidní) rasy
původně rozšířené v
oblastech tropické Afriky
na jih od Sahary

Bílé (europidní, kavkazské) rasy
původně rozšířené v mírném
pásmu Evropy a rozhraní východní
Evropy a západní Asie

Žluté (mongoloidní) rasy
původně rozšířené ve
východní, střední a
jihovýchodní subtropické Asii

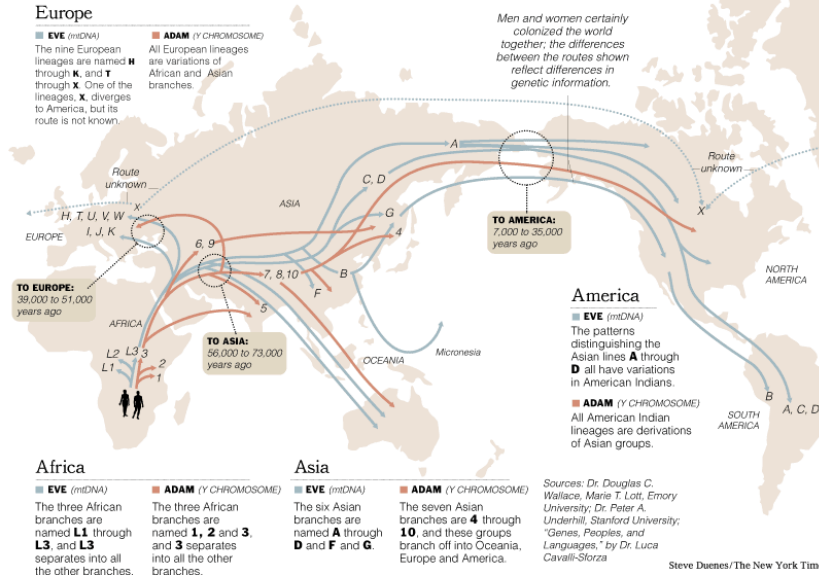
Rasa a rasismus

- klasická typologie nepostihuje biologickou rozmanitost lidských populací
- malé rasy, rasové typy
- amalgamace – smývání rasových rozdílů
- problémy s klasifikací (gradienty, smývání rozdílů)
- genetické pozadí některých klasifikačních znaků, které spolu nesouvisí
- molekulární genetika (mtEva, Adam Y)

Tracing Human History Through Genetic Mutations

By examining DNA patterns that are inherited maternally or paternally, scientists can trace human lineages back to the original branches, or sons and daughters, of a genetic Adam and an Eve.

Rasa a rasismus

- rozdíly mezi lidmi jsou větší uvnitř ras než mezi nimi
- pojem rasa nebyl nikdy čistě biologickou kategorií
- snaha spojovat jednotlivé rasy s určitými sociálními, intelektuálními a kulturními charakteristikami

- rasismus – pokus prokázat nadřazenost jedné rasy nad druhou
- klasickým příkladem je spojení rasy a inteligence

- rasismus vychází z etnocentrického výkladu světa, který se rozděluje na kategorie „MY“ a „ONI“
- fixace vytvořeného sociokulturního řádu, který „cizinci“ svým příchodem a přítomností mohou narušit
- „cizinec“ je člověk bez minulosti, nemá status a nevyznává „idoly kmene“
- různé způsoby řešení tohoto konfliktu – separace, odsun, genocida

Rasa a rasismus

- rasa jako biosociální znak a jako kulturní konstrukce
  - „zvýznamnění“ určitých hodnoticích vlastností, které pak fungují jako znaky
  - znak vystupuje jako něco, co v lidské komunikaci stojí místo něčeho jiného; znkem může být barva pleti, pohlaví, věk
  - důležitý je vždy kulturní kontext, ve kterém se určitý znak používá
-
- lidé ve vztahu k morfologicky odlišným skupinám lidí, které se tradičně označují jako rasy, jednají na základě významů, jež jim připisují
  - významy připisované cizím rasám se konstituují v procesu sociální interakce
  - chceme-li pochopit, jak se z rasy stává kulturní konstrukce působící jako hodnotící kategorie, musíme provést interpretaci znaků, které jsou rase v konkrétním sociokulturním kontextu připisovány

Eugenika

- směr genetiky, který usiluje o zlepšení dědičných vlastností člověka řízenou cestou spočívající ve zmnožení kladných a redukci záporných vloh člověka
- recepce podnětů raného sociálního darwinismu v atmosféře úzkosti z biologického a intelektuálního úpadku lidstva spojeného s industrializací a urbanizací
- hnutí ve Velké Británii, USA, Francii, Německu, Švédsku, Austrálii ad.

Velká Británie - **Francis Galton (1822-1911)**

- zakladatel moderní eugeniky
- pozitivní a negativní eugenika
- 1907 založena eugenická společnost

Spojené státy americké – **Charles Davenport (1866-1944)**

- 1910 založená eugenická společnost
  - 1907-1933 schváleny ve 29 státech zákony podle eugenického programu
  - 16 000 lidí sterilizováno
-
- „inspirace“ německých eugeniků

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

- směry z přelomu 19. a 20. století
- uvažování o člověku z pohledu biologie
- antropologie jako čistě přírodní věda

Rudolf Martin (1864-1925)

- vliv na badání člověka
- cílem je rozlišit, charakterizovat a vyšetřit geografickou distribuci všech forem hominidů s ohledem na jejich fyzické charakteristiky
- *Rassenkunde*
- rasa jako čistě fyzický koncept anatomické odlišnosti
- pozornost soustředí pouze na rozdíly empiricky měřitelné pomocí metrických metod

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Rasová hygiena (*Rassenhygiene*)

- německá varianta eugeniky
- cílem je šlechtit člověka k předem stanovenému ideálu
- striktní dědičnost znaků, které měly být selektovány za účelem dosažení určitého ideálního genotypu

- jiné pojetí darwinismu v Německu – antimodernistické tendence, ochrana před modernitou spojená s civilizací, která představuje odklon od přirozeného řádu, počátek úpadku, krize a degenerace
  - negativní vliv měst a života ve městě na „zdraví“ tělesné a psychické – lidé ve městech chřadnou a „změšťují se“
  - spojení s antisemitismem – Židé jako „národ civilizace“
  - Emil Kraepelin (1856-1926) – díky degeneraci lidé ztrácejí přirozené instinkty
  - Otto Ammon (1842-1916) – nadaní lidé mají ve městech málo potomků, nadaní lidé se mísí se spodinou – úpadek a degenerace; *Sozialanthropologie*

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Rasová hygiena (*Rassenhygiene*)

- rozšíření darwinismu spojeno s Ernstem Haecklem (1834-1919), který vnesl do německé formy Darwinova učení „evoluční pesimismus“ spojený s celkovou vizi úpadku a degenerace
- vizi celkového úpadku a degenerace aplikoval na přírodní i společenské jevy (sociální darwinismus)
- umělý výběr, šlechtění domácích zvířat a množení civilizovaného lidstva představuje odklon od zákona života (*Lebensgesetz*), od principu přírodního výběru coby výhradního zdroje evolučního pokroku

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Rasová hygiena (*Rassenhygiene*)

Wilhelm Schallmayer (1857-1919)

- jako první používal principy rasové hygieny
- přírodní selekce je narušována medicínskými zásahy, které jsou vůči přirozenému výběru velice necitelné a uzdravují jednotlivce, namísto uzdravování lidského druhu
- hygiena jako ozdravující odvětví medicíny

- *Über die drohende körperliche Entartung der Kulturmenschheit* (1891)

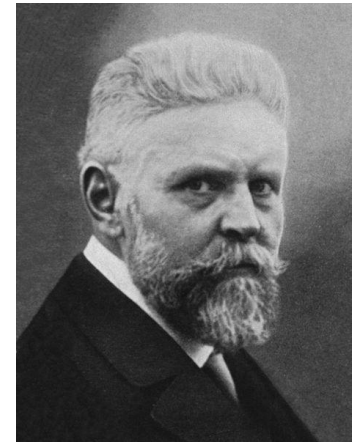

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Rasová hygiena (*Rassenhygiene*)

Alfred Ploetz (1860-1940)

- zakladatel rasové hygieny
- snaha o exaktní diagnózu generativního úpadku a vytvoření náležité terapie pro zabránění úpadku
- genetický výzkum
- 1905 *Gesellschaft für Rassenbiologie*
- rasa:
  - *Systemrasse* – rasa ve smyslu J. F. Blumenbacha (kavkazská, mongoloidní, africká atd.)
  - *Vitalrasse* – skupina lidí s určitými charakteristikami žijících na určitém území v určitém čase
- rasová hygiena odkazuje na vitální rasu a jedná se původně o medicínskou záležitost
- „čistota rasy“ je s rasovou hygienou spojená až s rasovou ideologií ve Třetí říši
- *Die Tüchtigkeit unserer Rasse und der Schutz der Schwachen* (1895)

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Rasová hygiena (*Rassenhygiene*)

- myšlenkový kontext rasové hygieny se vyznačuje strachem ze ztráty přirozenosti a autenticity, jejímž důsledkem má být degenerace až zánik
- tento strach spojený s darwinismem umožnil depersonifikaci pohledu na člověka a spolu s ostatními rysy myšlení dalo vznik nadindividuálnímu smýšlení, ve kterém jedinec a hodnota sebeurčení neznamena nic, resp. jen prostředek k blahobytu celku a celkového domněle přirozeného řádu
- objektivně existující zákony života (*Lebensgesetz*) se stávají měřítkem pro přehodnocení všech hodnot
- rasová hygiena se tak orientuje spíše negativně eugenicky, tzn. že se pokouší o zastavení úpadku skrze vyloučení těch, kteří úpadek reprezentují nebo přímo způsobují
- úpadek a degenerace se šíří skrze zdegenerované jedince, kteří se „geneticky“ podílejí na celkové populaci
- v tomto smyslu je zušlechťování zbytečné a je nutné nalézt příčiny a jevy, kterými se degenerace přenáší z jedné generace na druhou, a eliminovat je
- součástí antropologie se stává populační biologie a genetika

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Pojetí rasy

- německá rasová antropologie nebyla s rasovou hygienou spojená
- spojení rasové hygieny s rasovou ideologií vzniklo náhodně a „společenské ozdravování“ se bez rasové ideologie zcela obejde
- rasová hygiena představuje snahu o ozdravení společnosti, poněkud se lišící od eugeniky, avšak nestojí na jakékoliv rasové ideologii
- rasová hygiena jako aplikovaná antropologie
- dva různé směry pojetí rasy v antropologii
  - tradiční blumenbachovský přístup
  - geneticko-genealogický přístup

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Tradiční pojetí rasy

- otázky existence různých lidských typů, jejich vzniku, vývoje a charakteristik
- tradiční metody antropometrie, měření tělesných proporcí a snaha zjistit odchylky a specifika jednotlivých ras

Egon von Eickstedt (1892-1965)

- antropometrie
- rasa jako reálně existující jednotka, typus, který se neproměňuje a dědí se jako celek
- tvorba rasových systémů na základě měření a kategorizace tělesných a duševních znaků
- evropská rasa je vyspělejší a ostatní rasy a podrasy jsou do určité míry primitivní
- *Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit* (1934)

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Fischerovské pojetí rasy

- genetické postupy při studiu rasy
- snaha odhalit odlišnosti ras a jejich odlišný evoluční vývoj v minulosti na základě studia genotypů jednotlivých ras a genealogického zkoumání skupin v rámci jedné rasy
- Ottokar Lorenz (1832-1904) – sledování člověka v jeho osobních rodinných a rodových vztazích, podléhající ve svých fyzických, duševních a společenských vlastnostech změnám
- 1900 znovuobjevení Mendlových zákonů a nové pojetí genealogických výzkumů rasy
- vliv rasové hygieny, prezentace hodnotných rodů
- špatný vliv křížení mezi hodnotnými a nebezpečnými rodovými liniemi

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Eugen Fischer (1874-1967)

- systematické zkoumání dědičnosti rasových znaků
  - aplikace mendelovských principů při výzkumu
  - rasy jako skupiny, jejichž znaky se dědí jako celky („*Form an sich*“), ale které se samy jako takové nedědí
  - mezi rasami dochází ke křížení, ale nevzniká rasa nová, nýbrž populace míšenců, tj. součet jedinců teoreticky náležejících určitou mírou k té či oné rase
  - členění ras a míšenců je sekundární, estetickou záležitostí a neodráží přirozené členění lidských skupin
  - rasa jako taková neexistuje, v ideální situaci jde vždy jen o soubor určitých znaků
  - v praxi proto nelze sestavit řebříček ras a hodnotit jejich kvality
  - jeho teze vycházejí ze srovnání domestikovaných zvířat a lidí
  - jeho teze o rase plně odpovídaly teoriím rasové hygieny
- *Die Rehobother Bastards und das Bastardierungsproblem beim Menschen* (1913),
Menschliche Erblchkeitslehre und Rassenhygiene (s E. Baur, F. Lenz, 1921)

Německá antropologie ve 20. - 40. letech 20. století

Walter Scheidt (1895-1976)

- genealogický výzkum sociálních jednotek sestávajících z určitých genealogicky spřízněných osob
- zjištění souvislostí pozorovatelných vlastností pokrevně spřízněných lidí se stupněm jejich příbuznosti nebo způsobem života
- výzkum opírající se o církevní matriky:
  - členění rodiny – zjištění příbuznosti zkoumaných osob
  - statistika příbuznosti a vztahů
  - přírodovědný popis osob
  - přírodovědný popis způsobu života osob
  - dějiny rodiny, jejích příslušníků a jejich způsobu života
- rasověhygienický přístup při hledání škodlivých znaků
- snaha získat výzkumem informace o evoluční výhodnosti určitého znaku
- rasa jako dynamická a neustále se měnící jednotka, která je dokonale přizpůsobena svému prostředí
- rasová antropologie jako výzkum selekce, dějin adaptací

Nacistická antropologie

- aplikace antropologických poznatků o rase a myšlenek rasové hygieny v ideologickém a politickém systému
- 30. a 40. léta 20. století, Německo
- sociokulturní a mentální schopnosti určité populace jsou přímým důsledkem její rasové příslušnosti
- árijská rasa zaujímá nadřazené postavení v rámci rasové hierarchie
- antisemitismus a rasová degenerace Západu, kterou může odvrátit pouze radikální politická akce
- snaha radikálně rekonstruovat lidskou společnost

- rasová hygiena, antropologický výzkum a vliv vulgárního (lidového) rasismu rozšířený mezi lidmi ve společnosti

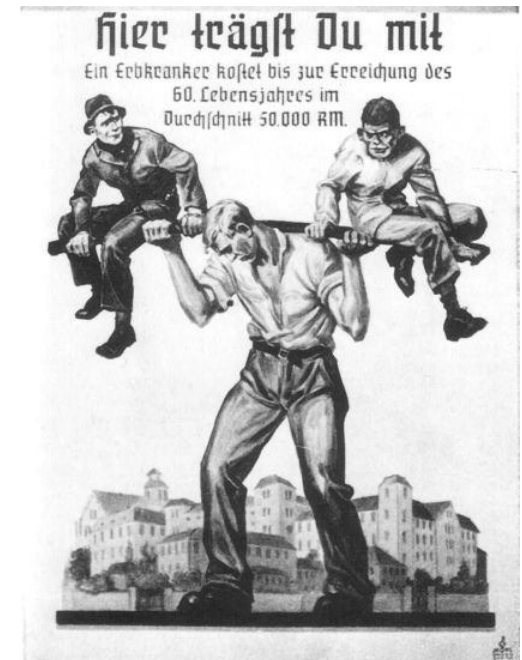
Nacistická antropologie

- rasová antropologie nebyla jednotná (podstata rasy, čistota, míšení apod.)
- neexistovala ostrá hranice mezi nejednotnou vědeckou antropologií a populárními rasovými teoriemi
- v rámci nacistického systému se mnoho vědců podílelo na výzkumech, které se staly základem pro segregační a sterilizační zákony
- mnoho antropologů se stalo členy NSDAP a SS a podíleli se na formování vědeckého života ve Třetí říši

- Hans Friedrich Karl Günther, Alfred Rosenberg, Eugen Fischer, Otmar von Verschuer, Josef Mengele

Nacistická antropologie

Aktion T4

- plán eliminace postižených jedinců vycházejících z myšlenek rasové hygieny
- 1939-1941, 200-250 tis. jedinců
- euthanasie dětí a dospělých

Nacistická antropologie

Hans Friedrich Karl Günther (1891-1968)

- „rasový papež“
- autor populárně rasových publikací
- výzkum postavený na rasové klasifikaci, kde nejdokonalejší rasou je rasa nordická (árijská)
- *Rassenkunde des deutschen Volkes* (1922)

Alfred Rosenberg (1893-1946)

- v historii lidské civilizace měli vždy vedoucí roli vysocí, světlovlasí a modroocí árijci, kteří se objevovali již ve starém Egyptě, na Blízkém východě a v římské říši, aby árijskou civilizaci zbavovaly méněcenných ras
- *Der Mythos des XX. Jahrhunderts* (1930)

Nacistická antropologie

Otmar Freiherr von Verschuer (1896-1969)

- genetik a rasový hygienik
- výzkum dvojčat a genetického pozadí nemocí
- ředitel *Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre, und Eugenik* a *Institut für Erbbiologie und Rassenhygiene*
- spolupracovník Josefa Mengele

Archiv zur Geschichte der Max-Planck-Gesellschaft, Berlin-Dahlem. Noncommercial, educational use only.

Archiv zur Geschichte der Max-Planck-Gesellschaft, Berlin-Dahlem. Noncommercial, educational use only.

Archiv zur Geschichte der Max-Planck-Gesellschaft, Berlin-Dahlem. Noncommercial, educational use only.

Archiv zur Geschichte der Max-Planck-Gesellschaft, Berlin-Dahlem. Noncommercial, educational use only.

Archiv zur Geschichte der Max-Planck-Gesellschaft, Berlin-Dahlem. Noncommercial, educational use only.

Nacistická antropologie

Josef Mengele (1911-1979)

- antropolog a lékař, člen SS
- člen posudkové komise o „dědičném zatížení“
- spolupracovník Otmara von Verschuer
- od roku 1943 vedoucí lékař cikánského tábora v Auschwitz – Birkenau
- antropologické a lékařské výzkumy – dvojčata, liliputáni, Cikáni/Romové, noma, heterochromia iridis, krevní testy ad.

Nacistická antropologie

Josef Mengele (1911-1979)

